

XV.

Наука й мистецтво.

УКРАЇНСЬКИЙ нарід вступає в нове політичне життя в часи великого занепаду своєї культури, що особливо яскраво відбилось на безграмотности народу, того самого народу, який два з половиною віки тому назад до єдности з Московією освітою своєю дивував чужинців, який для самої Московщини ціле століття постачав письменників, вчених і мистецьких майстрів. В 1651 р. через Україну в Москву проїзжав антиохійський патріарх Макарій з вченим писарем—дияконом Павлом Алепським, котрий позаписував свої вражіння від подорожи. Його свідоцтво має велику вагу і надзвичайно цікаве усе, що він вглядів та позаписував на Україні. Він дивувався, як українці люблять науку: „Починаючи з міста Рашкова (на Поділлі),—каже Павло Алепський,—ми по усій козацькій землі добачали приємну рису: усі люди, навіть дівчата й жінки, вміють читати. Окрім того пан-отці навчають сиріт і не дозволяють їм вештатись марне по вулицях. Дітей безліч, як трави, і усі грамотні, навіть сирітки“.

По перепису 1793 року в Харьківщині було стільки ж шкіл і стільки учнів, скільки їх знайшлося по перепису 1882 р., після значного земського клопоту про їх побільшення. По переписах 1740 та 1748 років в 7 полках Гетьманщини в 1098 селах налічено було 866 шкіл. По Рум'яновському описові в Чернігівщині налічено в 142

селах 143 школи; таким чином кожне село, а села тоді були здебільшого не дуже великі, мало школу. Ці школи були цілком народними, громадськими, хоч звалися церковними, і за вчителів в них були звичайно дяки. Ніякої допомоги від уряду вони не мали. Батьки платили за своїх дітей, і громада піддержувала добре школу, бо почувала в ній велику потребу з релігійного та побутового боку.

І не тільки сама низча школа була поширена, а і вища, яка в XVII в. зливалась зі середньою і теж високо стояла, як от Київський колегіум і збудований на його зразок колегіум Харківський. В 1742 р. в Київському колегіумі було 1243 учні, стільки як в Харківському університеті в 1900 р. студентів. Київ поставив учених людей на усю Московщину, так що в першій половині XVIII в. майже на всіх московських архирейських катедрах посіли українці за браком вчених росіян, а до Києва їхали в науку з Руминії, Сербії, Москви, Болгарії. В 1736 р. в Київському колегіумі студентів за кордону налічували 127, в 1737 р.—122. Студенти з кебетою до науки їздили в західні університети. По українських книжках вчилися в Москві в XVIII і навіть в початку XIX в. При цариці Катерині II, що руйнувала Україну на усі боки, в 1789 р. граф Петро Завадовський писав Київському митрополитові: «Нѣтъ ли еще охотниковъ на учительскія мѣста? Если таковыхъ отыщется человекъ 15, то много меня и училища здѣшнія одолжите».

Через сто років середній відсоток грамотних для Великої Росії був 21,2%, на Україні місцями тільки 9%. Так, на Волині усіх грамотних в 1897 р. було 17,2%, а серед їх українців 9,4%; в Херсонщині 25,9%, а українців 15,3% з страшенно великим ре-

---

цідивом безграмотности, це б то таких, що років через 5 забували письмо. Причиною цього сумного явища було те, що зросійщина школа була чужою і незрозумілою для школярів. Коли в 1917 та 1918 роках почались українські вчительські курси, то багато учителів почували для себе українську мову важкою і незрозумілою,—дорослі люди! а як же вони 8-літніх дітей українських за довгі роки годували ще більш для них незрозумілою і важкою мовою російською?

Слободські українці, як видно вже з відозв про них Загоровського, Павловського, арх. Філарета, раніш згаданих, поважали науку й мистецтво. Були у них школи, багато шкіл—при церквах з дяками—навчителями, були окремі школи по малярству у здатних малярів, була вища школа—колегіум з пійтикою, риторикою, філософією, богословієм, латиною, німецькою та французською мовами. Пригноблення селянства та кріпацтво знищили низчу школу. Для панства й попівства пішли окремі школи—гімназії, реальні школи, семінарії, вчительські інститути, університети. Наука поширялась на верхах і одночасно приходила в занепад та знищення на низах—в народі. Верхи давали вчених урядовців, а понизу залегло темне, неосвічене селянство.

Коли настала воля, а ще більше коли заведено було земство,—почалась нова школа на загальний російський лад, бідна й слабенька в самій Великоросії і майже цілком нікчемна на Україні, бо діти мало вчилися і швидко забували те, чому їх школа навчала. Холодна, неприємна була ця школа,—холодна в прямому розумінні, бо топили її мало й недбало, і в переноснім—холодна для ума і серця дитини. Вчитель, підручник, малюнки розвішані по стінах—все було для української дитини чуже;

ніщо не приваблювало ні очей, ні ушей. Прийде хлопчик або дівчинка з школи до-дому, кине в куток книжечки і не згадає про них, нічого дома не розкаже, а батько не питає,—бо чужа мова, чужа наука. Тільки теперішнім часом по інших школах, де науку викладають українською мовою, ця зрозуміла мова почала надавати життя напівмертвій, замерзлій зросійщеній школі. Діти слухають вчителя з зацікавленням, а приходуть до-дому, іноді і батькові та матері розказують ту байку, що читали в школі. В школі повіяло теплом та світом. На жаль, ще мало таких шкіл, за браком свідомих вчителів і підручників. Ті вчителі, навіть з великоросів, які попереходили на українську мову, не нахваляться добрими від того наслідками: їм стало легше вчити, діти почали жити в школі і заносити звідтіля тепло та світ в селянську хату.

В якому становищі була шкільна справа незадовго до народження української школи? Відповідь дає перепис, зроблений міністерством освіти в 1911 р. По цьому перепису в Харківщині було нараховано всіх шкіл 2.002: міністерських—1.188 і православного відомства—815 (церков.-параф.—778 та шкіл грамоти—37). Міністерських шкіл по містах—142, в повітах—1.045; православного відомства по містах—69, по селах—746. В міністерських школах вчителювало 2.389 чол. (вчителів—638 і вчительок—1751) та законоучителів було 551; в школах православного відомства вчителювало 985 чол. (вчителів—564 і вчительок—421) та законоучителів було 474. По міністерських школах училось 103.308 школярів (хлопців—75.154 і дівчат—28.154); по школах православного відомства—42.547 школярів (хлопців—29.283 і дівчат—13.264). Міністерські школи обходились на рік 1.558.946 карб., школи православного відомства

—317.474 карб. По перепису 1880 р. всіх сільських шкіл в Харківщині було 362, по яких училось 19.593 школярів; в 1911 р. таких шкіл нараховано 1.791, по яких училось 129.580 школярів (хлопців—94.737 і дівчат—34.843) Число шкіл збільшилось в 4,9 рази, число школярів—в 6,6 раз ¹⁾.

Середня школа на Україні про саму Україну нічого ніколи не знала і не цікавилась нею ніколи—ні учні, ні вчителі. Коли де-хто з учнів де-що довідувався про рідний край, то це було цілком випадково під впливом окремих осіб. Мова українська була в презирстві; з історії ледве-ледве знали ймення Богдана Хмельницького, бунімом то занадто вдячного Москві за допомогу, та ймення великого злочинця Мазепи, що зрадив цареві. Природи української теж не можна було побачити в середній школі; навіть на малюнках в підручниках її не було; коли який малюнок траплявся, то безперечно московського видання. Вчительство також нічого не знало про Україну й ані трохи про те не турбувалось. Якось то в охтирській хлоп'ячій гімназії на випускному іспитові була задана гарна тема про впливи природи на життя народу, і з учнів ні один не згадав про свій красовитий, багатий край, про Ворсклу, взгір'я, лани широкополі, веселі кручі і т. ин.; в „письменних работах“ тільки й було що з одного боку тундри з оленями, а з другого Сахара з верблюдами,—усе ж, що лежить між тундрами та Сахарою, ніби провалилось.

З вищих шкіл тільки в університетові завжди дзвенів маленький струмочок українознавства, завдяки одному, двом професорам або гурточку студентів, який

---

¹⁾ «Рада» за 1912 р., № 19.

то оживав, то так замірав, що навіть 26-го лютого—в Шевченкове свято його не можна було почути. Що до професорів, то на усіх факультетах зрідка стрічались національно чулі, та тільки обмаль. Здебільшого такі професори бували на історично-філологічному факультетові; вони були найбільш сміливі та працюючі (Метлинський, Потєбня); бували й на інших факультетах—на природознавчій, юридичній, медичній, але часто такі полохливі та мовчазні, що не виступали прилюдно оборонцями свого краю й народу. В університетові все ж таки часом можна було почути про українську природу й історію, іноді від українців, іноді від таких чулих наукових діячів з великоросів, якими були, напр., професори Микола Лавровський і Зєрнин, що читали публічні лекції в 1862 р. в роковини смерті Шевченка, Амвр. Лебєдів і Рєдин, що розробляли українську церковну старовину, Сокальський, що клопотався з приводу домашніх промислів на Україні.

В той час, як уряд нищив освіту на Україні, здебільше низчу школу, окремі особи піднімали велику працю на користь шкільної й позашкільної освіти. Не можна тут не згадати про багатолітню культурно-просвітню працю Христини Даниловни Алчевської, матери сучасної поетеси Христі Алчевської.

Родом з Борзни, Хр. Д. Алчевська, завдяки своєму заможному чоловікові, свідомому українцеві Олексію Алчевському, мала кошти на користну працю для освіти, і вона розвернула свою діяльність в двох напрямках—недільні школи та видання показників книжної народньої літератури. В недільних школах, на приватних зібраннях, вечірках учнів завжди було місце для української мови і пісень. Знайомими її були Куліш, Стороженко (автор

оповідання «Вуси»), Рильський, професор Пуллой, професор Потебня, поет Мова, що написав їй вірші з похвалою за те, що «її серце з народнім серцем рівно б'ється». Свою прихильність до українського слова й пісні Хр. Д. Алчевська передала своїм дітям — небізчикові славетному співцю Івану Алчевському, що був у Москві головою українського музичного гуртка «Кобзарь», і своїй дочці Хр. Алчевській. На Різдво Хр. Д. Алчевська завжди влаштовувала в своїй школі українське свято з українськими співами (Ів. Алчевський і др.) та українськими промовами (Мик. Міхновський і др.). Одна така вечірка докладно описана самою Хр. Д. Алчевською в її книзі «Передуманное» 1912 р.

В межах російської та української освіти дуже пильно й ретельно працював професор Дм. І. Багалій, як голова Харківської громадської книгозбірні, ректор університету, голова видавничого комітету при Товаристві Грамотности, пізніш голова української «Просвіти» і енергійний співробітник видавничої комісії Т-ва «Союз-банк», де здебільше завдяки йому ґрунтовно поставлено українське видавництво.

В межах загальної освіти після Каразина та Квітки-Основ'яненка видатними діячами були професор Микола Бекетов (фундатор Товариства Грамотности), Борис Філонов (Громадська книгозбірня), Сергій Раєвський та Олена Пономарьова (Народній Дім), професор Василь Данилевський (Вищі Жіночі Медичні курси), Олександра Харина (перша дівоча гімназія), Мик. та Юлія Харини (Вищі Жіночі курси), професор А. Шимков (друга дівоча гімназія), Єгор Гордієнко (клопотався про Технологічний інститут), В. Вегухов (фундатор школи глухонімих), професор Мик. Сумцов (Пушкінська школа), Мик. Ковалев-

---

ський і д. Колокольцов (земські школи), Хвед. Карпов (Москалівська школа) і др.

З 1906 р. до 1916 р. існувало в Харькові невеличке товариство—клуб імени Гр. Квітки-Основ'яненка. Воно влаштовувало лекції по українознавству, вечірки для молоді з українською мовою,—маленький, але користний вогник поміж загальної темряви. Головними діячами цього товариства були: Кост. Бич-Лубенський, Микола Міхновський, Гнат Хоткевич. Працювати доводилось занадто обережно. Хоткевич нарешті був висланий із Харькова «адміністративним порядком».

Замість товариства ім. Квітки-Основ'яненка в 1916 р. виникла «Просвіта», під орудою професора Дм. І. Багалія. Осівши в будинку бувшого Дворянського Зібрання, в осередку міста Харькова, «Просвіта» енергійно де-який час вела культурну роботу, поділившись на чотири комісії. Праця йшла в різних напрямках: лекції професорів, гімназія, бурса, книгарня, підготовка виданнів, співочі хори.

В 1912р. виник при Харьківському Літер.-Худож. Гуртку укр. архітектурно-художній відділ під проводом небізчика Васильківського. У відділ повходили д.д. Тимошенко, Жуков, Линник і інші українські майстри. Відділ на протязі 1913—1918 років влаштував де-кільки художніх укр. вистав, виробив програм для Полтавської земської школи художнього кустарного майстерства, виробив низку проєктів будівель в укр. стилі.

Де-котрі завдання «Просвіти» повела більша й міцніша інституція—кооперативне товариство «Союзбанк»; саме воно взялось за видання українських книжок та підручників і з 1918 р. почало видавати щомісяця культурно-просвітний часопис «Позашкільна Освіта» на двох мовах—російській та українській.

Видавництво «Союз» має на меті видання книжок по різних питаннях природознавства та українознавства, щоб поширити їх розповсюдження серед широких кол громадянства. Що до українознавства, то в першу чергу вже видані книжки по історії Слободської України (проф. Багалія), природи її (проф. Талієва і ін.), місцевої етнографії (проф. Сумцова), української народної поезії та старого письменства (проф. Сумцова), української мови (д. Синявського і проф. Сумцова).

Таким чином перші гострі завдання й пекучі питання в короткий час можна вважати задоволеними. Принаймні, згаданими книжками в значній мірі може користуватися вчительство що до пізнання рідного краю Слободської України.

С. Васильківський.—Мотиви укр. орнаменту.

В кінці XVIII в., з 1768 до 1798 р.р., при Харківському колегіумі були «новоприбавочні класи» по живописи, малюванню та будівництву. Першим вчителем був академик Саблуков, потім його учні, очевидно, місцеві українці—Василь Неминуший, Лаврентій Калиновський та Семен Маяцький. Останні два вчили ще в Петербурзі у Левицького, але поводження вчителя було

кепське і вони повинні були нести дворницькі й лакейські обов'язки, через що Маяцький полаявся і втік. Праці їх невідомі. Класи зникли в 1798 р.¹⁾

Невідомо, що за мистецькі школи були в Харьківщині, а що вони були, суперечок тут не може бути, бо в спогадах про старий Харьков, напр., Карпова, зустрічається багато малярів. Був от в 30—40 роках Хмара, що малював місцеві краєвиди —

І ставок, і млинок,

І вишневий садок.

Був Хамло-Сокира, якому допомогав Квітка-Основ'яненко, людина, по вислову Карпова, «несомніного, видаючогося таланта», пейзажист. Помер він, коли п'яневський в зімку малював на Журавлівці захід сонця. Цікаві вказівки Карпова, що він бачив малюнки Хамло-Сокири олійними фарбами на теми Квітчиних оповіданнів «Добре роби—добре й буде» та «Салдаський патрет». Був ще якийсь то маляр Павло Кудряшов, иконописець Куликовський і др.²⁾

Були далі Єгор Колтуновський, якого Каразин хотів навіть послати в Італію, Дмитро Безперчий, Карпов і багато інших. Це були попередники тих, які пізніш повиходили з Слобожанщини і ймення котрих стали славнозвісними всьому художньому мирові, як Рєпин, Семирадський, Крамської, Васильківський—славетні ймення! Можна запитати, чи були б вони можливі, коли б раніш їх не працювали щиро такі вчителі, як Дмиро Безперчий, такі приятелі мистецтва, як Карпов, Хамло-Сокира, Хмара. Хоча в Харькові мистецтво з часом поширялось, але воно стало байдужим до рідного краю, і в останні часи

---

¹⁾ *Веретенниковъ*, в «Сборн. Харьк. Ист.-Фил. Общ.», XIX, 224.

²⁾ *В. П. Карповъ*, Харьковская Старина, 1900 р., 402.

тільки один Сергій Васильківський († 1918 р.) високо держав блакитно-жовтий прапор в межах художньої творчості; це був щирий українець душею й серцем в найкращім розумінні слова.

Піснотворцями та співцями на Україні здавна були окремі здатні люди. Прозивались вони в далеку старовину «в'їдущими», боянами, скоморохами, шпілями, глумцями; пізніш пішли назви бандуриста, кобзаря та лірника по головних їх музичних струментах, і останні назви покрили старі. За старі часи траплялись славетні співці, напр., в XI в. таким був Боян, якого з повагою згадували через сто літ, що співав перед великими князями київськими. Пізніш кобзарі співали у гетьманів, в XVIII в. кликали їх до Петербургу співати перед царями. Вони чвалали часто степами з козаками і по селах на ярмарках. В XIX в. їх мистецтво пішло на забуття. Але багато де-чого цінного було в свій час од них позаписувано.

На Слобожанщині, як усюди на Україні, найкращі думи та пісні зберегли кобзарі та лірники. За часи Метлинського в першій половині XIX в. їх було багато, а потім вони стали переводитись. Метлинський позаписував від них багато пісень.

Верхні верстви цілком забули про українську музику. Офіційальні інституції, напр., «Музыкальняя Общества», йшли шляхом музичного інтернаціоналізму.

В «Снопі» за 1-ше січня 1912 р. Кост. Бич-Лубенський скаржився на недбальство до української музики: «Довго не бачив український нарід ясного світла і це породило далеко більш важні наслідки, ніж про це можна було подумати. Коли ми подивимось у каталоги музичних видань, то здається, що все у нас як у людей:

велика численність романсів, двоє чи троє нових композиторів з яскравою барвою міцного й свідомого талану, з славетним і невпинним бояном нашим М. В. Лисенком на чолі. Ця численність романсів показує тільки на природній хист українця і не дає вказівок, що цей хист іде далі, бодай по старих шляхах культурного мистецтва. Написати грамотно добрий натхненний романс, це не так важко, але написати справді художню річ, це потребує далеко більшого, ніж знати форми романсу та пісні. Ми не маємо майже нічого для так званої камерної музики: тріо, квартетів, сонат для фортепіану з різними струментами; що ж про сімфонічну музику для великого оркестру, де б оброблялась та трактувалась українська мелодія, про це нема чого й балакати. Ми не швидко діждемось своїх Чайковських, Балакіревих, Римсько-Корсакових, може й через те, що наші композитори зовсім не розробляють українських мелодій, які засвоїв нарід і дає своїм композиторам. Такі недбалі відносини до української мелодії, до українських сюжетів з боку українських композиторів досягають досить дивовижних меж. Опріч того, що українська мелодія має свій особний стрій, який ховається у сивій старовині, чарівну красу і свіжість, вона дуже здатна до усяких контрапунктичних та тематичних розробок; гармонізувати її можна так легко ріжнобарвно й красно, як і інші народні мелодії. Взагалі вона має все те, щоб натхнути мистця на чудовий твір. І дійсно, досить переглянути чарівні сторінки творів Римсько-Корсакова, Глінки, Мусоргського, В. Сокальського (Скерцо I сімфонії) і ми переконаємось, що можуть дати ці чудові українські мелодії в руках справжніх мистців на користь музики. Мимоволі жахаєшся, що українська народня пісня, як і український нарід,

---

опріч його письменників, малярів та архітектів, що почали щиро працювати на своєму ґрунті, досить довго будуть відогравати погірдливу ролю для зміцнення чужих рослин, чужої слави. Скажуть, що це брак талану, ба ні! Коли ми передивимось біографії сучасних композиторів взагалі, то ми побачимо, що в багатьох у них тече українська кров, досить нагадати такого видатного сучасного композитора, як д. Василенка (професора Московської консерваторії), д. Акіменка (модерніста), Степового і ин., які не тільки нічого не дали своєму народові, а навпаки—одвернулись від його. Ці з'явища нашого життя болюче вражають нас! А проте всі ці з'явища не зневіряють нас що до здібностей музичного талану нашого народу витворити свою рідну вищу музику».

В другій статті д. Бич-Лубенський питає: «Куди поділись чудові збірки псалм Володимира Олександрова? Ця невеличка книжечка зробилась нині зовсім антикварною рідкістю, яку за ніякі гроші не дістанеш, та й взагалі ми маємо зовсім мало збірок цього роду духовно-музичної народньої поезії, а ще менш ми маємо їх у такій чудовій оранжировці на 3—4 голоси, як їх розкладав Володимир Олександрів, од якого я чув їх особисто в далекій далечині милих молодих років. Пригадаймо теж наших церковних роспівів. Скільки загинуло дійсно оригінальної краси і скільки все ж таки є, що старанно переховується по глухих наших селах проміж старіючих нащадків вимерших «півчих» колишніх крєпацьких капел. Це була своя церковна музика, од коми до ґити натхненна чарівною побожністю, остільки ж оригінальна, як і крєповий роспів роскольників, але вона не тхнула холодом аскетичної смерти, як останні. Вся вона була

пройнята гарячим промінням півдня, барвистою побожною красою непорушної природи колишньої України». ¹⁾.

В 1902 р. на XII Археологічному з'їзді в Харькові було скликано 12 кобзарів, і під орудою знавця

Кобзарь Терешко Пархоменко.

музики Гната Хоткевича одбувся перший концерт кобзарів з вступними промовами професора Сумцова та Хоткевича. Найкращим знавцем дум виявився тоді молодий кобзарь Терешко Пархоменко. Пізніш його численні

---

¹⁾ «Сніп» за 1912 р., № 5.

пісні позаписував професор Московського університету М. Н. Сперанський і видав окремою книжкою. Недовго судилось прожити Пархоменкові на білому світі. Ще за молодих літ, як він сам оповідає, довелося йому „потоварити з лихом“... Часто - густо він лишався голодний, та ще й в нетопленій хаті. Особливо найбільш надокучала зима. Сім'я була вбога, і через це ще малим хлопцем, ходячи до сільської школи, не раз доводилось йому мало не замерзати в дорозі. Однієї такої лютої зими він, повертаючись зі школи, застряв в заметі. На щастя проїзжі селяне вирятували його і привезли до-дому. З того часу він занедужав на гарячку, яка ледве не звівши його в могилу, забрала в нього очі і, так зле помстившись, пустила його сліплювати, надавши цим ще більше горя й так обтяженій злиднями сем'ї. Але пощастило Пархоменкові навчитися грі на кобзі. І ось тут, знайшовши собі єдину пораду в житті, віддався він всею душею цій любій своїй дружині - кобзі. Спершу Пархоменко ходив по сусідніх селах і грав по приватних домах та на ярмарках, а далі, зазнайомившись з українськими діячами, став грати не тільки на вечірках, а й на спеціально влаштованих концертах. В ньому прокинулася глибока віра в відродження любого рідного краю; ця віра завжди водила його по світу і навіть пішла за ним в домовину. Ця віра вогнем палючим вихоплювалась з наболілих грудей і разом звуками кобзи то ласкаво-радісно, то з сумом, слезами летіла до слухачів і знімала в них замерлі почуття любови до рідного краю і жалем-докором вражала серця. Через це Пархоменко на всяких концертах завжди викликав велике спочуття, пошану та подяку присутніх своєю щирою, сердечною грою на кобзі та хоч і слабим, але чутливим голосом. Концерти Пархоменка

почали найбільш відбуватися не тільки по містах, а навіть і в селах. Особливо починаючи з 1906 року, коли українське громадянство одібрало хоч де-які полегкості. Де тільки відбувалися вечірки, або концерти на спомин про Т. Шевченка, там завжди впорядчики запрошували до себе Пархоменка. Помер Пархоменко в бідности від сухот в 1911 р. ¹⁾

З других кобзарів, знавців дум і пісень, що колись співали на Слобожанщині, лишили після себе позаписувані гарні пісні кобзарські Колибаба та Гончаренко. Досі вештаються і співають здебільше в самому Харькові Кучеренко та Дремченко. Кучеренко, з харьківських кобзарів, енергійна людина, самостійно не раз влаштовував кобзарські концерти в Києві, Полтаві та Харькові. В Києві він був закликаний в музичну школу Лисенка вчителем гри на кобзі.

Гра харьківських кобзарів має де-які відміни від гри кобзарів з Київщини та Чернигівщини. Цікава з цього боку рецензія в київській газеті „Рада“ за 1910 р., № 217, з приводу концерта кобзарів:

Перед аудиторією виступило на концерті четверо кобзарів: Пархоменко—з Чернигівщини, Кравченко—з Полтавщини і Гащенко та Кучеренко—з Харьківщини.

Техника гри харьківчан Кучеренка та його навчителя Гащенко значно одріжняється від техніки двох інших кобзарів. Вона дає змогу вільно користуватись обома руками і, захоплюючи більше струн, досягати великого багатства і різноманітності музичних ефектів. Кобзарь Кучеренко своєю грою та співом виявив справж-

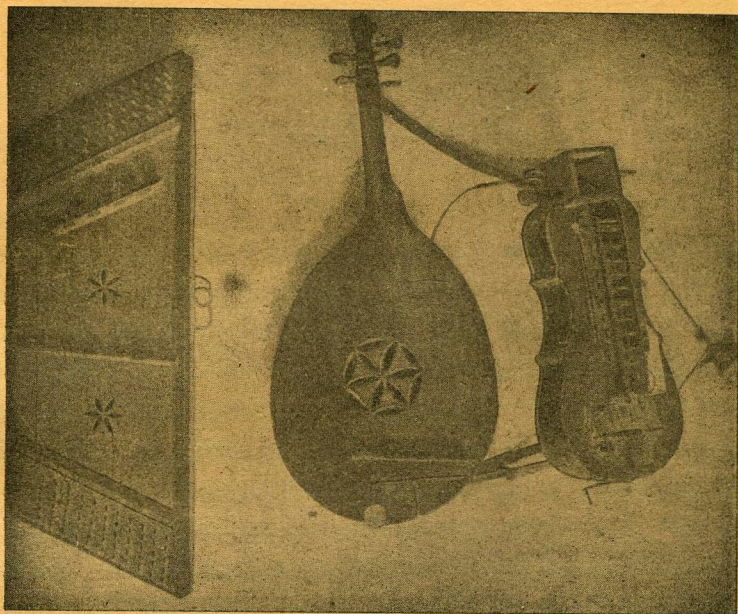
---

¹⁾ Дістяр, в „Раді“ за 1911 р. (від 18-го травня).

не артистичне чуття; він має дуже симпатичний, свіжий
голос—баритон широкого діапазону і приємного тембру;

Музичні струменти

(посередині—кобза, праворуч—ліра і ліворуч—цимбали).

його варіації на тему народньої думи визначаються своєю
оригінальністю та гарним смаком.

2-й випуск.

Культурно-Історична Бібліотека

під ред. Проф. Д. І. БАГАЛІЯ.

□ □ □ □

№4

Проф. М. Ф. СУМЦОВ.

СЛОБОЖАНЕ

Історично-
Етнографічна
Розвідка.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА

№ 28444

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА ХДУ
Ісв. № 52076

М. 53005
1911/34 р.

8

ВИДАВНИЦТВО „СОЮЗ“

Харківського Кредитового Союзу Кооперативів.

1918.

Кредитивний Союз

8